

Тетяна Івасишина / Tetyana Ivasyshyna
Head of the Chair of Eastern European Languages
National Academy of the Security Service of Ukraine
Candidate of Philology, Associate Professor

e-mail: itavitaastra@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2859-6961

<https://doi.org/10.34768/z5af-pf27>

Nr: 4 (2022)

ISSN (on line) 2658-154X

Когнітивно-прагматичний потенціал біблійних афоризмів

Cognitive and pragmatic potential of biblical aphorisms

Abstract.

Phraseologisms are short in structure, complete in content, deep in content, they have a special role in communication. Aphorisms reflect the linguistic picture of the world, record the linguistic-cognitive features of the worldview of each nation. The purpose of scientific research is to study the cognitive and pragmatic potential of aphorisms of biblical origin. Aphorisms are considered as a component of biblical discourse in the modern communicative space; characteristic semantic parameters characteristic of biblical aphorisms are defined. It was found that in the communicative space, biblicalisms acquire a different sound: blurring of conceptual boundaries, expansion or transformation of meanings, etc. The war radically changed the linguistic picture of the world of Ukrainians. Turning to the power of the word, particularly of biblical origin, the emergence of new aphorisms is a powerful spiritual support in the battle with the forces of darkness. The active use of aphorisms in the latest communicative practices testifies to the modern world's need for spiritualization, for the affirmation of the ideals of God's eternal justice, the triumph of goodness and peace.

Key words: aphorisms, biblical aphorisms, biblical discourse, semantic parameters.

Ключові слова: афоризми, біблійні афоризми, біблійний дискурс, семантичні параметри.

Спочатку було Слово...

Баналізування одвічних істин в нашому сьогоденні відбувається надзвичайно швидко. Світ перетворився на тотальний медійний простір, у якому тиражування та спрощення духовних цінностей відбувається у багатьох площинах.

Глобалізація сучасного світу призводить до змін у свідомості людей, ідеологічних схемах, поведінкових моделях та національних системах поцінувань світу.

На тлі подібних змін постає необхідність переглянути впливи та роль популярної культури, її взаємодій як з поодинокими особистостями, так і цілими групами народів, які мусять адаптуватися до багатовимірності мультикультурного потоку й при цьому – залишитися в полі дії своїх національних, цивілізаційних цінностей.

Такебачення сучасності обумовлює а к т у а л ь н і с т ь постановки проблеми функціонування фразеології як невід'ємного складника в побудові літературних текстів (а також як одного з питомих джерел національної самосвідомості) в центр уваги сучасних філологічних розвідок.

В українському науковому просторі про це однією з перших заявила відома українська дослідниця Ніла Зборовська.

«Миповинні усвідомити культурну ситуацію, в якій опинилися. Це ситуація постмодерного суспільства, яке змінює мапу культури, зменшуючи вплив літератури „високої— й збільшуючи вплив масової»¹.

У світлі факту невинного поширення масової літератури, де дуже часто зустрічаємо ремінісценції зі Святого письма, використання сюжетів біблійно-євангельського циклу або ж просто фразеології з семантичними компонентами християнського походження, слід розуміти, що використання та розуміння функції фразеологізмів та сентенцій вимагає додаткової уваги дослідників, попри той факт, що Біблія завжди була матеріалом вивчення багатьох учених, філологів зокрема. У даній розвідці ми особливу увагу приділяємо скарбниці духовності – біблійній фразеології.

Коротким за будовою, завершеним за змістом, глибоким за наповненням, фразеологізмам завжди належала особлива роль у комунікативному просторі. Повернення проблеми людини як особистості й загальнолюдських цінностей на авансцену сучасності засвідчує зростання інтересу до сакральних духовних джерел. Перевідкриття гуманізму – основна риса стилю мислення та світосприйняття початку

¹Зборовська Н. «Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема» // Слово і Час. 2007 • №6. – С.4.

XXI століття.

У становленні всесвітнього комунікативного простору визначальна роль належить мові, бо саме за її посередництвом об'єктивується буття. Водночас, картина світу, віддзеркалюючи реальність, і мовна картина світу, як фіксація цього зображення, формують лінгвокогнітивні особливості. Кожну індивідуальну картину світу визначають просторові, кількісні, часові, етнічні, соціальні та інші фактори. Мовну картину світу кардинальним чином змінила війна. Через небачене досі трагічне усвідомлення реальності, крізь призму тривог і втрат людство швидкими темпами переживає психосоціальні трансформації.

Психосоціальна еволюція розвитку відбувається надто швидкими темпами.

І мова народу є показником способу його життя та мислення, що нерозривно пов'язане зі словом. Невипадково Олександр Потебня розглядав мову як активний процес, що розкриває ставлення людини до навколишнього світу й реалізується завдяки зв'язку мови та думки, відповідно, мислення – пізнання. Таке відображення дійсності реалізується через слово – одиницю мови, яка складається зі звукової частини, внутрішньої форми та значення. На думку О. Потебні, слово – це не зовнішній додаток до вже готової в людській душі ідеї необхідності. Воно виступає засобом створення цієї ідеї, що впливає з глибин людської природи, бо лише за його допомогою структурується думка. Як у слові вперше людина усвідомлює свою думку, так у ньому ж насамперед вона бачить ту закономірність, яку відкриває у світі².

Як основне зібрання священних текстів християн Біблія стала одним із найбільших досягнень світової культури. Біблійні тексти не лише багаті інформативно, вони містять багатогранний комплекс моральних цінностей, що є визначальними в нашому житті, – віра, надія, любов, мудрість, людяність, духовність тощо. Як зазначає відома українська дослідниця Віра Суліма, Біблія, одна з перших книг світу, з'ясувала перспективу людської історії, що сталася з трагічного розриву, самовільного відходу від духовної домінанти буття, від Бога³.

Значення слова у становленні людства доленосне. Не випадково Євангелія від Івана починається словами: “Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було – Бог”. Вислови біблійного походження мають всесвітнє звучання, бо Святе Письмо перекладено всіма мовами світу. Немає, напевне, жодного літературного митця,

²Потебня Александр. Мысль и язык. *Хрестоматия по общему языкознанию* / сост. Л. Иванова, (Київ: Освіта України, 2008. 710 с.) 129–136.

³Суліма Віра. Біблія і українська література: навч. посібник/навчальний посібник / В. І. Суліма. - К.: Освіта, 1998. - 400 с

який би не використав у своїй творчості біблійні афоризми. Словники і збірники крилатих висловів є в кожній літературній мові, кожна національна лінгвістична традиція виробила свої підходи до вивчення цих лексичних одиниць.

З огляду на зазначене *мета* наукового пошуку – дослідження когнітивно-прагматичного потенціалу афоризмів біблійного походження. Відповідно до мети визначено *завдання*: розглянути афоризми як складову біблійного дискурсу в сучасному комунікативному просторі; визначити характерні семантичні параметри, властиві біблійним афоризмам.

У виданні “Спочатку було слово” А. Коваль уперше впорядкувала крилаті вислови біблійного походження, подавши не в алфавітному порядку, а в тій послідовності, в якій їх ужито в Біблії, що відповідає структурі самого Святого Письма й відображає його зміст та форму⁴. Ґрунтовно проаналізувала вплив Святого Письма на становлення української літературної мови В. Сулима⁵. Р. Козак та Д. Гурська розкрили значення афоризмів Біблії для духовного розвитку українського народу (на матеріалі Святого Письма у перекладі Івана Огієнка)⁶.

Характерно, що біблійні афоризми в українській мовній картині світу зарекомендували себе як народні. Багато мовців і не підозрюють про їхнє біблійне походження, наприклад: “*хто не працює, той і не їсть*”, “*перекувати мечі на орала*”, “*будувати дім на піску*”, “*корінь зла*”, “*на все свій час*”, “*блудний син*”, “*тримати язик за зубами*”, “*берегти, як зіницю ока*”, “*нести свій хрест*”, “*хто риє яму іншому, той сам упаде до неї*” та багато інших. Багато крилатих висловів відомих філософів співзвучні біблійним, пор.: *Лише невдячна людина здатна в очі хвалити, а поза очі лихословити* (Піфагор) і *Хто таємно обмовляє ближнього свого, того Я призведу до мовчанки* (Псалом 101:5); *Краще, щоб вас хвалив хтось інший, аніж хвалити самого себе* (Геродот) і *Нехай хвалить тебе хтось інший, а не уста власні* (Приповідки, 27:2); *Неуцтво – найзліша хвороба* (Платон) і *Не протився істині, а соромся свого неуцтва* (Сирах, 4:25).

Для того, щоб стати крилатим, вислів має бути не тільки вдало скомпонованим, лаконічним, влучним, але й відзначатися алегоричністю, смисловою ємністю,

⁴А. Коваль. Спочатку було слово : крилаті вислови біблійн. походження в укр. мові / А. П. Коваль. – Київ : Либідь, 2001. – 311 с.].

⁵Сулима Віра. Біблія і українська література: навч. посібник навчальний посібник / В. І. Сулима. - К. : Освіта, 1998. - 400 с

⁶Козак Р.В., Гурська Д.В. Дух божого слова у біблійних афоризмах (на матеріалі святого письма у перекладі Івана Огієнка). Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: зб. наук. праць, Кам’янець-Подільськ, 2008

образністю, типовістю, що забезпечує можливість його застосування в низці подібних ситуацій. Саме такою надзвичайною крилатістю характеризуються біблійні афоризми. Святе Письмо є унікальною літературною художньою пам'яткою, в якій вміщено колосальну кількість крилатих висловів.

Біблійні афоризми мають велике виховне значення та повчальний характер, пор.: “не куй зла на ближнього” (Приповідки, 3:29); “рука ледача робить бідним” (Приповідки, 10:4); “не суди і судимим не будеш” (Матвій, 7:1); “в доброго дерева – добрі плоди” (Лука, 6:43) та ін.

Деякі ті самі крилаті вислови використовуються як у Старому, так і Новому Заповіті, наприклад: “голос волаючого в пустелі” (Ісаї, 40:3 і Євангелія від Марка, 1:3); “не тільки хлібом живе людина” (Второзаконня, 8:3 і Євангелія від Матвія, 4:4); “умивати руки” (Второзаконня, 21:5-7 і Євангелія від Матвія, 27:24) та ін.

На відміну від Нового Заповіту, в Старому Заповіті наявні афоризми, що за своїм змістом антонімічні, пор.: “перелом за перелом, око за око, зуб за зуб” (Левіт, 24:20) і “б'ють в одну щоку, підстав і другу” (Лука, 6:29).

Біблія як витвір книжності мала велике значення для формування лексико-фразеологічної системи української літературної мови. Показником такого впливу на мову є засвоєння нею великої кількості біблійних слів, словосполучень, афоризмів, більшість із яких мовці не асоціюють зі Святим Письмом. Лексична система представлена великою кількістю лексико-семантичних груп слів із біблійних текстів, які активно функціонують у сучасному мовленні.

Українська літературна скарбниця, що формувалася упродовж століть, рясніє біблійними фразеологічними висловами. Так, наприклад, вислів *не кидай перлини перед свинями* (Євангелія від Матвія), що тлумачимо як “не витрачай марно хороших слів і справ на тих, хто цього не розуміє й не оцінить”, – маємо у творах Л. Глібова “Перли і свині”, І. Франка “Мамо природо”, І. Кочерги “Ярослав Мудрий”, З. Тулуб “Людолови”, О. Гончара “Микита Братусь” та ін.

Мовна картина світу нашого народу відображає найбільш характерні для національної свідомості біблійні афоризми. Наприклад, дуже пильно щось берегти, як *зіницю ока*. Цим висловом часто послуговуються мовці, а також активно його використовують митці слова, наприклад: *Ще більше будемо.. берегти як зіницю ока, берегти й вивчати безцінну спадщину нашу прекрасну* (П. Тичина).

Біблійний вислів *альфа і омега* усталився в українській мові, що зафіксовано Фразеологічним словником української мови у двох значеннях:

1. Початок і кінець чого-небудь. [*Неофіт-раб.*] *Що за слово? [Єпископ.] Те слово – Бог. Він альфа і омега, початок і кінець* (Л. Українка).

2. Головне в чомусь, основа, зміст, сутність чого-небудь. – *Людина – що б там не викоювалось, – вона, зрештою універсум... Альфа і омега всього* (О. Гончар).

Варіант афоризму *від альфи до омеги* передає значення “від початку до кінця”, наприклад: *Оце діждався новини, оце потішили новинами! Ну що ж, хай кажуть, мусить знати все, від альфи до омеги* (Д. Міщенко).

Утверджуючи етичні принципи, виробляючи систему духовних цінностей, український народ упродовж віків становлення чітко окреслив межі позитивних та негативних рис людини, що співзвучні біблійним моральним засадам. І це закономірно, оскільки з часів хрещення Русі християнство виступає основним світоглядним підґрунтям нашої культури. Такі чесноти, як прагнення миру, мудрості, повага до батьків, уміння володіти словом, доброта, милосердя тощо, стали ключовими в національній світоглядній традиції.

Біблійні афоризми “*здержуйте язик від обмови*” (Мудрість, 1:11), “*від гострого меча полягло багато, але не стільки, скільки від злого язика*” (Сирах, 28:18), “*удар батогом залишає смугу – удар язиком ламає кістки*” (Сирах, 28:17), “*хто стереже свої уста, той зберігає свою душу; хто ж свого рота невгамовно роззявляє, тому погибель*” (Приповідки, 13:3), “*щоб мудрий слухав і зростав у знанні*” (Приповідки, 1:5), “*щасливий чоловік, що знайшов мудрість, людина, яка розум придбала*” (Приповідки, 3:13) віддзеркалюються в українських народних прислів'ях.

Держати (тримати) язик далеко від розуму, що означає “говорити що-небудь безглузде, нерозумне”. Афоризм *придержати (придержувати) язик [за зубами]* передає значення “утриматися від розмови, від висловлення; змовчати”. *Вчити розуму* – “виховувати когось відповідно до усталених норм, правил, звичаїв і т. ін.”, наприклад: *І книжки читатимеш, скільки захочеться, і людських дітей розуму будеш навчати* (М. Стельмах).

Повну синонімію виявляють афоризми *навчити на добрий розум* (наприклад: – *А дитина наша, – каже, – це молоденька, нехай ми ще самі її покохаємо та навчимо на розум добрий*(Марко Вовчок)) та *навчати добру й розуму* (наприклад: *Доглядала ж [мати] сама його, самайнавчала Добру і розуму* (Т. Шевченко).

Натомість, засуджує народна мораль підступність, зрадливість, злість, заздрість, злобу тощо як порочні людські риси характеру, страшні гріхи.

Так афоризм *копати яму (могилу)*, пор. “*хто копає яму, сам упаде до неї*”

(Проповідник, 10:8), передає значення “підступно, таємно готувати кому-небудь неприємність, шкодити”, наприклад: *По службі ти високо підеш. Хороше жити будеши. Вороги на тебе копають яму, та самі туди впадуть* (Г. Тютюнник).

Усталилися в мовленні не лише біблеїзми, але й похідні утворення з ключовими словами. Так, на позначення підступної людини, лукавих вчинків, зради, убивства, тобто тяжкого морального злочину, вживаються афористичні вислови *каїнова душа* (зрадлива людина), *каїнова печать* (“тавро зради, злочину”), наприклад: *Звістка про пійманого перекинчика швидко облетіла всі човни, і козаки один поперед одного лізли, щоб зазирнути на того, хто навік затаврував себе каїноюю печаттю* (С. Добровольський); *каїнове діло* (“підступні, лукаві вчинки, зрада, убивство”), наприклад: *[Іван:] Для неї[батьківщини] і про рідного сина забудеш, коли цей син звівся нінащо й каїнове діло чинить* (Я. Галан).

Засуджується в афоризмах біблійного походження і зрада Іуди, зокрема: *юдине (іудине) плем'я (поріддя, коріння і т. ін.)*, наприклад: *І все одно іудиному корінню недовго зиватися* (М. Стельмах); *Юдині (Іудині) срібняки (срібники); тридцять срібників (срібляників)*, наприклад: *Купили тебе не за тридцять срібників, а за булаву та клейноди* (З. Тулуб).

Усталилися в українській мові з низкою різних лексичних значень такі антонімічні біблійні поняття, як “рай” і “пекло”.

Рай – 1) за релігійними уявленнями – місце, де блаженствують праведники після смерті. За біблійною легендою – сад, у якому жили перші люди Адам і Єва до гріхопадіння; 2) красива, благодатна місцевість. Чудове, спокійне, щасливе життя. Насолода, блаженство, щастя; 3) лагідне, ніжне звертання до близької, дорогої людини⁷.

Пекло– 1) за релігійними уявленнями – місце під землею, куди потрапляють душі померлих грішників для вічних мук; 2) нестерпні, жахливі умови, обставини. Спека, жара. Безладдя, гамір, крик і т. ін.; 3) дуже небезпечне місце; 4) Тяжкий душевний стан, моральні муки⁸.

Популярність цих концептів засвідчує наявність багатьох прислів'їв та приказок, зокрема:

Лізти (забігати, спішити і т. ін.) поперед батька в пекло.

1. “Випереджати інших у чому-небудь; вириватися, вискакувати наперед”.

⁷Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, с.1199

⁸Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, с.897

Наприклад: *Сердито запитав її: – Чого поперед батька лізеш у пекло?* (М. Стельмах).

2. “Не розібравшись у чомусь, діяти необережно, зопалу, необачно; допускати помилки”. Наприклад: *Не треба поперед батька в пекло лізти. Почекаємо, побачимо, що і як* (З. Тулуб).

Вихоплюватися поперед батька (з чим), наприклад: *Навряд, чи той, хто поперед батька вихоплюється з цими графіками, сіяв колись хліб* (М. Стельмах). Передає значення “виявляти нетерплячість у розмові, перебивати, не дослуховувати до кінця співрозмовника”, наприклад: – Це той – у шкіряному кашкеті? – А хоч би й у шкіряному? Не поспішай поперед батька в пекло – познайомишся, то й узнаєш (Ю. Збанацький).

Мов Марко в пеклі (*мов Марко по пеклу; мов Сивко в пеклі*) зі словами *товктися, гасати* і т. ін., означає “невпинно, безугавно, не перестаючи, без потреби і т. ін.”, наприклад: *Товчеться, як Сивко у пеклі* (Укр. присл.); *Вона вставала, будила наймичок та наймитів і товклася в пекарні, як Марко по пеклі* (І. Нечуй-Левицький).

Пеклом дихати вогнем (*полум'ям, пеклом* і т. ін.) *дихати*. Означає:

1. “Дуже сердитися, гніватися на кого-небудь, виявляти недоброчливість до когось”, наприклад: [Харитина:] *Серцем чую, що тут всі проти мене `вогнем дишуть`* (І. Карпенко-Карий); *В мене свекруха люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише* (І. Нечуй-Левицький); *Як бачу, що хтось до мене з щирим серцем, так я до його [нього]; Ну, вже коли я бачу, що злом дихає, так і я не кохатиму...* (В. Винниченко).

2. “Бути дуже розлюченим, роздратованим і т. ін.”, наприклад: *Бісом дише Агамемноненко Галес І бистрим бігом все колише, неначе в гніві сам Зевес* (І. Котляревський).

Спровадити до пекла (*на шибеницю* і т. ін.). Передає значення “заподіяти кому-небудь смерть”, наприклад: *Ой коби я була знала, яка моя свекра [свекруха], Я би її спровадила відтепер до пекла* (Жоломийки).

У [саме] пекло лізти (*полізти*) – “намагатися бути там, де найважче, де найбільша небезпека; ризикувати життям; заради кого-, чого-небудь бути готовим на будь-які випробування; робити неможливе”. Наприклад: *Я так вас люблю, що, як скажете ви, Я в пекло полізу без слова* (В. Самійленко).

Вислови біблійного походження з концептом *рай* антонімічні за значенням до висловів із концептом *пекло*, наприклад: *як* (*мов, ніби* і т. ін.) *у раю*, вживаючись із дієсловом *жити* і под. у двох значеннях:

1. “Безтурботно, спокійно, добре”. Наприклад: *Приїхавши, я три дні жила як у раю* (Л. Українка).

2. “У злагоді, любові”. Наприклад: *Живуть [хто щиро любить] як у раю: не тільки сварки і лайки межі ними нема, та й думки противної одно проти другого не зна* (Г. Квітка-Основ'яненко).

У переносному, образному вживанні синонімом до слів *рай, райське життя* вживається *Едем (сади Едему)*, наприклад:

Вечірнє сонце, дякую за день!

Вечірнє сонце, дякую за втому.

За тих лісів просвітлений Едем

І за волошку в житі золотому (Л. Костенко).

Чимало усталено в мовленні фразеологізмів, похідних за значенням, які містять концепт *хрест*, що пов'язано з розп'яттям Ісуса Христа. Наприклад: *як з хреста знятий; нести свій хрест; тяжкий хрест; хрест нести; Голгофа; піднятися на Голгофу* тощо.

Як (мов і т. ін.) *з хреста знятий*. Цей фразеологізм має кілька значень:

1. “Дуже блідий, змучений, із хворобливим виглядом”, наприклад: *Тільки я в хату – суне Карпо до нас, а сам схуд, зчорнів, як з хреста знятий* (М. Коцюбинський).

2. “Який дуже переживає, переляканий чим-небудь”, наприклад: *Походив він [інспектор] так важно по школі, посидів на уроках. А ми, мов мишенята, – нічичирк. Учителі наші, мов з хреста зняті – авторитет* (Ю. Збанацький).

Нести свій (тяжкий) хрест– “терпляче зносити труднощі, все, що судилось і стало неминучим у чиємусь житті; виконувати свій обов'язок до кінця”. Наприклад: *Як добре те, що смерті не боюсь я і не питаю, чи тяжкий мій хрест..* (В. Стус).

Особливої популярності набув біблійний фразеологізм *блудний син*, що передає значення “той, хто повертається після довгої відсутності з каяттям, визнанням своїх провин”, наприклад: *Поклонюся я низько жителям: “Ви простіть мене, блудного сина, що вас проміняв, прогадав на сирени, на брук, на машини...”* (А. Фальківський).

Найбільшу кількість становлять похідні фразеологізми із концептом *Бог*, що вживаються в ролі вставних словосполучень із метою вираження вітання, побажання, прощання, прохання, здивування, запевнення, розгубленості, невдоволення тощо. Розглянемо деякі з них, зокрема:

Боже помагай (поможи). Уживається як побажання успіхів у роботі або в якійсь справі, наприклад: – *Коли чую: – Боже помагай, і день вам добрий! – Дивлюсь – се наша сусіда* (М. Вовчок).

Дай (подай) Боже (Бог, Господи). Уживається в кількох значеннях, зокрема для вираження:

1) побажання кому-небудь чогось доброго, наприклад: *В тому гаю два Голуби були І як брати милесенько жили – Дай Боже так і людям жити* (Л. Глібов);

2) схвальної оцінки кого-, чого-небудь щодо розміру, кількості, якості, міри вияву і т. ін., наприклад: – *Що ж? Ви жених такий, що подай Господи!* (О. Маковей).

Поздоров Боже, заст. 1 (кого). Уживається для вираження:

1) побажання здоров'я, добра, благополуччя, наприклад: – *Та як ваша рука, поздоров Боже, Олексію Івановичу, то й з тисячами вправиться!* – казали панки (П. Мирний);

2) подяки (кого, кому) з побажанням усього доброго, наприклад: *Я тепер (поздоров Боже вас) хоч і багатий на папір, а все-таки на клаптику пишу, бо сказано пустиня, де я візьму, як потрачу* (Т. Шевченко);

3) вітання у відповідь, наприклад: [Зарудний:] *Здрастуйте, діду.* [Ярослав:] *Поздоров вас Боже...* (Ю. Мокрієв).

Дякувати Богові (Богу, Господові, Господеві). Уживається для вираження заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чим-небудь, наприклад: – *Годі побиватись, дочко, – каже старий свекор, – дякувати Господові, втихла [дитина]* (М. Вовчок).

Дещо ширший за семантичним значенням синонімічний вислів *хвалити Бога* (долю), що вживається для вираження:

1) заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чим-небудь, наприклад: *Він поволі обводив поглядом і говорив їй тільки одно: – Хвалити Бога, перезимуємо. Держіться, діти, плуга!* (М. Стельмах);

2) успішності, наприклад: – *А-а-а, чумаченько.., – мертво проскрипів Гарматій. – Як ся маєш? – Хвалити Бога* (М. Стельмах).. – *Живенькі-здоровенькі? – Та нічого, – кажу, – хвалити долю! Все гаразд!* (О. Вишня).

Побий (убий) мене Бог. Уживається для вираження запевнення, заприсягання у правдивості висловленого, наприклад: – *Ти хоч би нашого не крав, а то щоб він ягід приніс. – Чого ти? Їй-богу, принесу! Бог мене вбий, коли не принесу!* (П. Мирний).

Скажи (скажіть) на милість [Божу (Бога)]. Уживається для вираження подиву, незадоволення, розгубленості, сумніву і т. ін., наприклад: – *Слухай, Деміде, ти знаєш, що я думаю? – Знаю. – Як Знаєш? – здивувався Бульба?. – Ти хочеш погуляти з запорожцями. – Ну, скажи на милість. Як це ти дізнався?* (О. Довженко).

Заклинати Богом (усім святим на світі)– “уклінно просити, благати”, наприклад: – *Отаке моє щастя, Христе! Заклинаю усім святим на світі: будеш іти заміж – не йди за крамаря, не йди за городянина* (П. Мирний).

Гнівити Бога (Господа). Уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, наприклад: *Не гніви, Григорію, Господа, – почувся знову батюшчин голос. – Молися краще й уповай на милість його* (В. Шевчук).

Гріх Бога гнівити (нема чого і т. ін.) [і] Бога гнівити. Передає значення “нема підстав, не варто марно нарікати на щось, бути незадоволеним чимось”, наприклад: *Тобі, Мар’яно, гріх і Бога гнівити. Хіба ти нещаслива?* (С. Васильченко).

З Богом, Парасю. Уживається як побажання “можеш іти”, наприклад: *Не хочеш – я тебе не тримаю, з Богом, Парасю. І сама потім прийдеш з плачем* (П. Козланюк).

Йди [собі] з Богом. Форма прощання з побажанням благополуччя, успіху, щастя і т. ін., наприклад: – *Ну, то йдіть собі з Богом... – Ходім, – торкнув Соцький Семена, відчиняючи двері* (М. Коцюбинський). Цей вислів уживається також для вираження побажання позбавитися чієїсь присутності.

Чимало фразеологізмів із концептом “Бог” вживається на позначення застереження від чогось, уникнення неприємностей тощо. Наприклад:

Бог (Господь) милував (помилував). Передає значення “кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; все обійшлося”, наприклад:– *Чи на батька теж розбійники напали, мамо? – спитав менший брат. – Ні, моя дитино, ні, Господь милував* (Марко Вовчок).

Не дай Боже (Бог, Господи, Мати Божя). Уживається для вираження бажання уникнути чого-небудь небажаного, застерегти від чогось, наприклад: *Взяв він та й женився вдруге.. Випало йому на долю таке щастя, що й не дай Мати Божяхрещеному чоловікові* (Г. Хоткевич).

Не доведи (не приведи) Господи (Боже, Бог, Господь). Уживається для вираження небажання чогось, застереження від чогось або жалю з приводу чого-небудь, наприклад: *Не доведи Боже, коли б усі були такі, як отой Грицько: поїли б, здається, одне одного* (Панас Мирний).

Крий Боже (Господи, Матір Божа, Мати Божа і т. ін.). Уживається для вираження застереження від чого-небудь лихого, поганого, небажаного, наприклад: *У Петра Степановича – сини, у Василя Семеновича – дочки... Та ба! Така ворожнеча піднялася... крий Господи!* (Панас Мирний).

Використання усталеного вислову *Мати Божа (милостива)* характерне для вираження різних душевних емоцій: радості, здивування, захоплення, переляку і т. ін., наприклад: *Вона була здалека взята, і така-то вже хороша, чорноброва, а горда та пишна – Мати Божа!* (Марко Вовчок); *Братова на мене й накинулась. Як почала, як почала докоряти...Мати Божа милостива!Я тільки слізьми вмиваюсь..*(Марко Вовчок).

Хай (нехай) Мати Божа милує (прощає, боронить, помилує і т. ін.). Уживається для вираження побажання кому-небудь добра, безпеки, благополуччя і т. ін.; щоб було все добре, наприклад: *Мати обняладітей, надівши їм невеличкі образки на шию. – Хайборонитьвас...Мати Божа... Не забувайте, синки* (О. Довженко).

Звертання до Бога у фразеологізмах передає різні семантичні відтінки, від прохання про щось – до насміхання з когось, чогось, наприклад:

Дай (давай) Боже ноги. Вживається для вираження необхідності раптової втечі звідки-небудь. *Дай Боже (Бог) пам'ять.* Уживається для вираження бажання, зусилля пригадати що-небудь. *Брати (взяти) на Бога*– кепкувати, глузувати з кого-небудь.

Наявність у людини таких якостей, як милосердя, доброта, совість, справедливість, засвідчують афоризми з концептом “Бог”, типу: *мати Бога в серці (в животі і т. ін.),* наприклад: *Не хочу я краденого добра. ЯБога маю в серці* (І. Нечуй-Левицький); *Людина ти чи не людина? Бога за пазухою маєш?!* (В. Дрозд).

Антонімічними за значенням, а саме “діяти безсовісно, безсоромно або жорстоко, не дотримуючись моральних приписів, норм” можна назвати такі фразеологізми, як *не боятися (не побоїтися) Бога (гріха); не мати Бога в душі (в серці, в животі); не мати Бога в животі, а царя в голові,* наприклад: [Маруся:] *Що се ви кажете таке? Як вигріха не боїтеся?* (І. Нечуй-Левицький); *Такі ж, як і він, злодії: ...весь той люд, щоне має в душі Богай не боїться ні тучі, ні грому* (В. Винниченко).

Таким чином, активне вживання біблійних фразеологізмів та їх похідних в українській мові свідчить про транслювання художнім текстом національної мовленнєвої картини світу, ключовим підґрунтям якої є світоглядна духовна парадигма. Сьогодні, коли українці переживають найскладніші часи, коли війна розмиває межі фільтрів емоцій, підтримкою у битві із силами темряви постає не лише віра, але й сила слова, що є потужною духовною підтримкою, способом зняття стресів

і душевної напруги. Пересування акцентів політичного та ідеологічного плану відобразилося на текстах, які виникають в останні роки – від творів Б. Жолдака чи С. Жадана до текстів твітів, блогів, інформаційних каналів або соцмереж, де з'явилося чимало назв або відсилок до афоризмів біблійного дискурсу, наприклад: *Ласкаво просимо до пекла!* (Вислів, який символізує відчайдушний опір українських воїнів і жалюгідне становище російських окупантів, належить депутату Верховної Ради України Олексію Гончаренку); *Око за око* (Проект збору коштів на допомогу Збройним Силам України).

Вживання біблійних одиниць у сучасному комунікативному просторі зумовлене екстралінгвальними факторами, а саме: політичними, соціальними, психологічними, культурологічними тощо. Крилаті вислови біблійного походження представлені в різних дискурсах, у кожному з яких мають свою функціональну специфіку. У біблійному дискурсі такі вислови виступають невід'ємною складовою сакраментального змісту самого Святого Письма. Натомість у комунікативному просторі біблеїзми набувають іншого звучання: розмивання концептуальних меж, трансформація значень, поетична мовна гра тощо. Активне вживання висловів біблійного походження в новітніх комунікативних практиках може свідчити і про потребу сучасного світу в одухотворенні, в утвердженні ідеалів одвічної Божої справедливості, торжества добра і миру.

Крилаті вислови біблійного походження потребують подальших досліджень, що сприятиме розширенню кола знань, правильному розумінню текстів вітчизняної й зарубіжної літератури, в яких вони широко представлені, а найважливіше – слугуватиме кращому розумінню текстів Біблії як скарбниці світової культури.

Бібліографія

1. Antofiy`chuk 2000: Antofiy`chuk, V. Zakonomirnostipereosmy`slennyasyuzhetivtaobraziNovogoZavituvukraïns`kiy`literaturiXXstolittya. - V: Bibliyaikul`tura. Vy`p. 1. Chernivci, 26-33 [Антофійчук 2000: Антофійчук, В. Закономірності переосмислення сюжетів та образів Нового Завіту в українській літературі XX століття. - В: Біблія і культура. Вип. 1. Чернівці, 26-33].
2. Golubovs`ka Iry`na. Etnichni osobly`vosti ukrayins`koyi nacional`no-movnoyi karty`ny`svitu. Studia Lingvistica: zb. nauk. pracz` / Ky`yivs`k. nacion. un-t imeni Tarasa Shevchenka. Ky`yiv, 2010. Vy`p. 4. 400–413 [Голубовська Ірина. Етнічні особливості української національно-мовної картини світу. *Studia Lingvistica*: зб. наук. праць / Київськ. націон. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. Вип. 4. 400–413].
3. GundorovaTamara. 2008b. „Visokakul`tura i popul`rnakul`tura: slov`âns`kijkontekst” / TamaraGundorova //Slovo i Ĉas (9): 52-63. [Гундорова Т. Висока культура і популярна культура: слов'янський контекст / Тамара Гундорова // Слово і Час. — 2008. — №9. — С. 52-63].

4. Zborovs`ka Nila. «Suchasna masova literatura v Ukrayini yak zagal`nokul`turna problema» //Slovo i Chas. 2007 • #6. – S.3-8 [Зборовська Н. «Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема» //Слово і Час. 2007 • №6. – С.3-8].
5. Koval` Alla. Spochatku bulo slovo : kry`lati vy`slovy` biblijn. pochodzhennya v ukr. movi / A. P. Koval`. – Ky`yiv : Ly`bid`, 2001. – 311 s. [А. Коваль. Спочатку було слово : крилаті вислови біблійн. походження в укр. мові / А. П. Коваль. – Київ : Либідь, 2001. – 311 с.].
6. Kozak R.V., Gurs`ka D.V. Dux bozhogo slova u biblijny`x afory`zmax (na materiali svyatogo ru`s`ma u perekladi Ivana Ogiyenka). Ivan Ogiyenko i suchasna nauka ta osvita: zb. nauk. pracz`, Kam'yanecz`-Podil`s`k, 2008 [Козак Р.В., Гурська Д.В. Дух божого слова у біблійних афоризмах (на матеріалі святого письма у перекладі Івана Огієнка). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*: зб. наук. праць, Кам'янець-Подільськ, 2008].
7. Potebnua Aleksandr. Mysl` y` yazyk. Xrestomaty`ya po obshhemu yazykoznanu`yu / sost. L. Y`vanova, (Ky`yiv: Osvita Ukrayiny`, 2008. 710 s.) 129–136 [Потебня Александр. Мысль и язык. *Хрестоматия по общему языкознанию* / сост. Л. Иванова, (Київ: Освіта України, 2008. 710 с.) 129–136].
8. RomanenkoOlena. 2014. Semiosferaukraïns`koï masovoï literaturi: Tekst. Čitač. Epoha. Kiev: Privatnijvidavec' Âkubec' A. V. [Романенко Олена. 2014. Семіосфера української масової літератури: Текст. Читач. Епоха. Київ: Приватний видавець Якубець А. В.].
9. Suly`ma Vira. Bibliya i ukrajins`ka literatura: navch. posibny`k navchal`ny`j posibny`k / V. I. Suly`ma. - K. : Osvita, 1998. - 400 s. [Сулима Віра. Біблія і українська література: навч. посібникнавчальний посібник / В. І. Сулима. - К. : Освіта, 1998. - 400 с.].
10. Vely`ky`j tlumachny`j slovny`k suchasnoyi ukrajins`koyi movy` : 250000 / uklad. ta golov. red. V. T. Busel. – Ky`yiv; Irpin`: Perun, 2005. – VIII, 1728 s. [Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.].
11. Frazеologichny`j slovny`k ukrajins`koyi movy` : u 2-x kny`гах. (Ky`yiv: Nauk. dumka, 1993; 1999) [Фразеологічний словник української мови: у 2-х книгах. (Київ: Наук. думка, 1993; 1999)].

Tetyana Ivasyshyna, Head of the Chair of Eastern European Languages (National Academy of the Security Service of Ukraine), Candidate of Philology, Associate Professor.